

ELS ORÍGENS CRISTIANS



Amfiteatre de Tarraco, on l'any 259 foren martiritzats el bisbe Fructuós i els seus dos diaques Auguri i Eulogi, els primers màrtirs catalans coneguts.



Lauda musiva d'Òptim (iniciis segle V) procedent de la necròpoli paleocristiana del Francolí, a Tarragona.

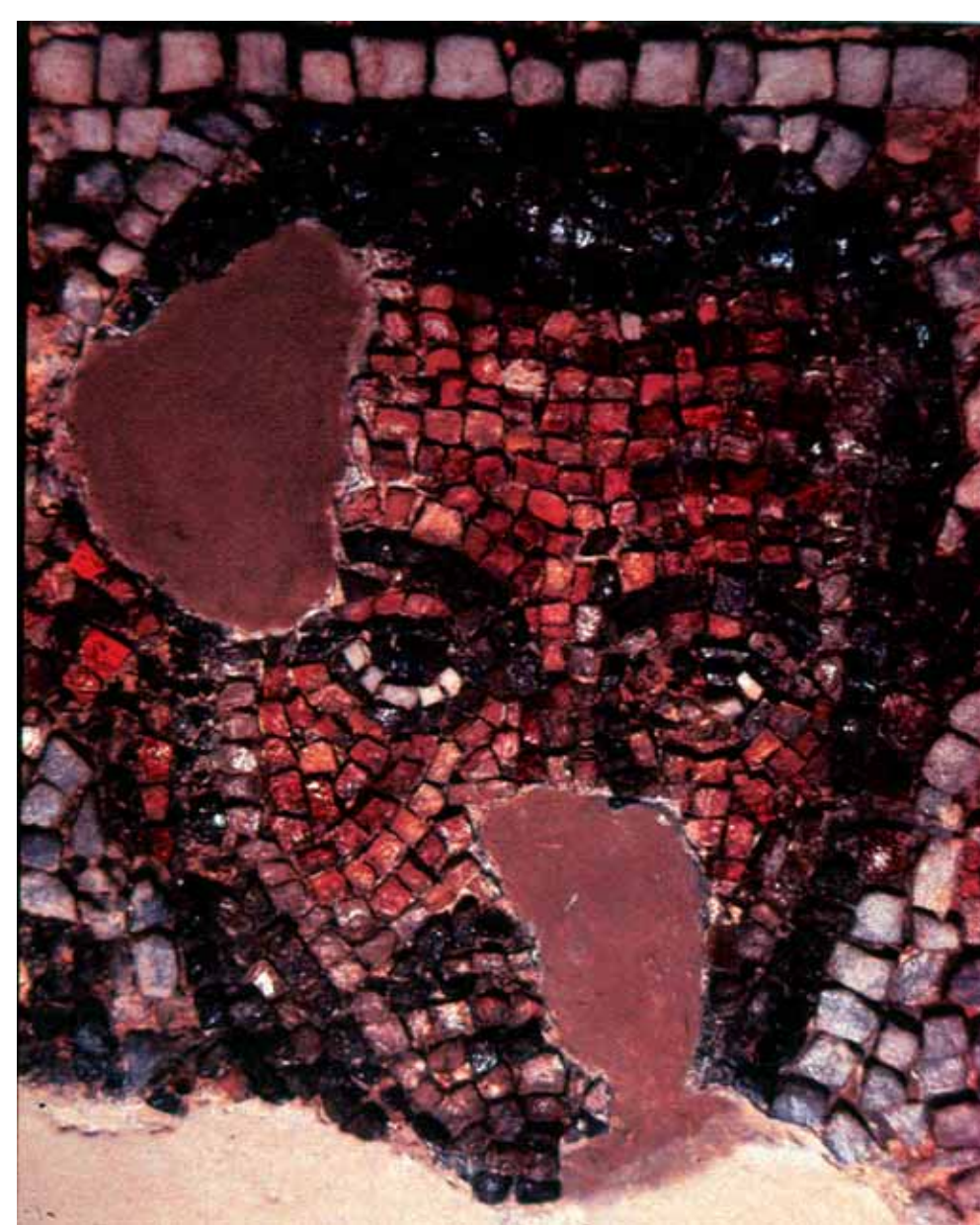
Vers l'any 30 va aparèixer, a Jerusalem, la primera comunitat cristiana. Aviat, el nou missatge es va estendre per les principals ciutats de l'Imperi romà fins que, a mitjan segle III, la nova religió estava consolidada en els principals nuclis urbans del món antic. No fou, però, un camí fàcil. Des del mateix segle I i fins a inicis del segle IV, successius edictes persecutoris imperials van posar a prova l'Església naixent. Finalment, gràcies als emperadors Constantí (313) i Teodosi (392) el cristianisme deixà de ser perseguit i esdevingué la religió oficial de l'Imperi romà.

A partir del segle IV el cristianisme transformà la topografia de les ciutats, amb l'aparició de nous edificis com ara les basíliques on es reunien les comunitats cristia-

nes i, en el cas de les episcopals, amb la incorporació dels palaus dels bisbes i els baptisteris.

En el cas del territori de l'actual Catalunya, les notícies més antigues sobre la presència del cristianisme provenen de Tarraco, on sabem que el 21 de gener de l'any 259 van ser martiritzats, a l'amfiteatre, el bisbe Fructuós i els seus diaques Auguri i Eulogi. El primer màrtir gironí va ser Feliu (304) a inicis del segle IV a Gerunda.

Les notícies que tenim sobre el primitiu cristianisme emporità són certament escasses, si bé cal pensar en l'existència d'una primitiva comunitat a l'entorn d'un *episcopus*, ja en el segle IV. A inicis del segle V en comencem a tenir dades gràcies a l'arqueologia i les fonts escrites.



Detall de la figura del Bon Pastor dels mosaics del mausoleu de la vil·la de Centelles (Constantí).



Sarcòfag cristià de fris continuat, d'inicis del segle IV, decorat amb escenes bíbliques, procedent de l'àrea de Sant Feliu de Girona.

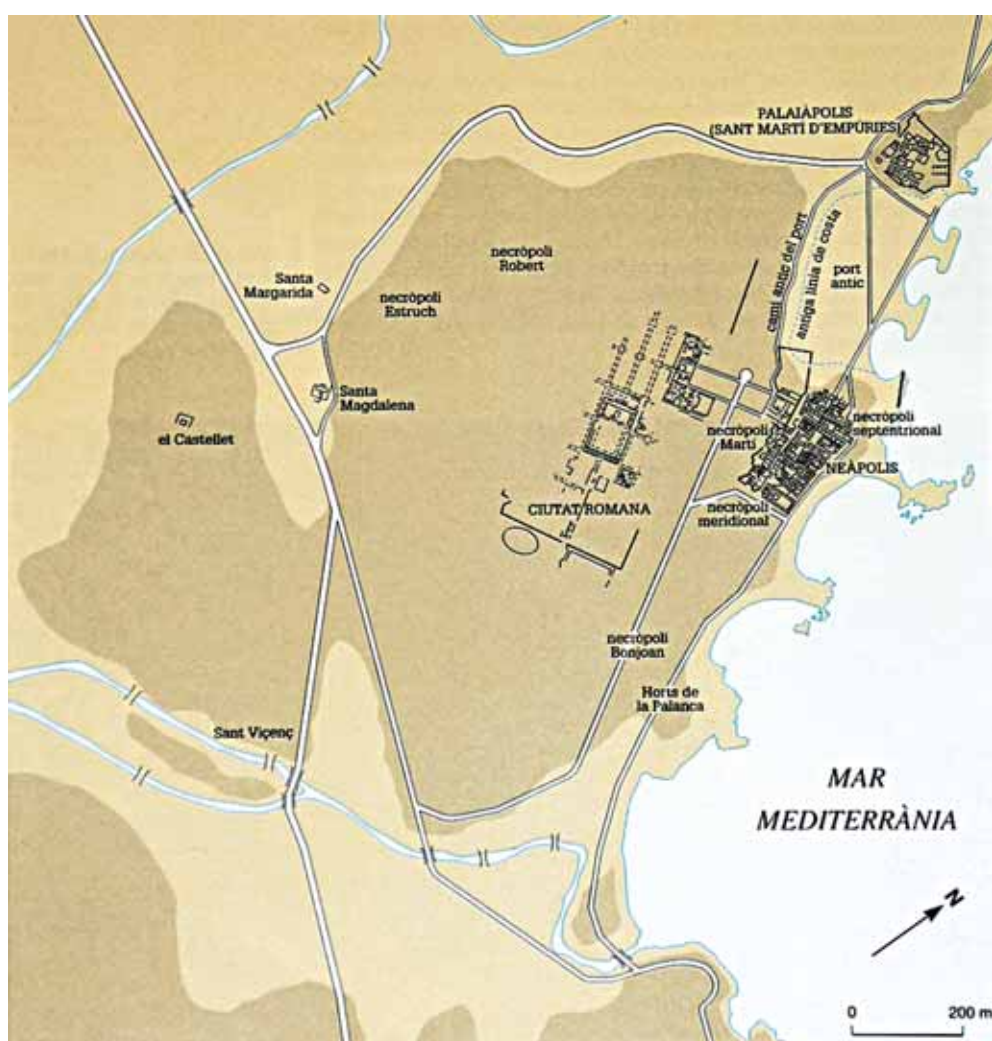


Detall de l'orant central del sarcòfag cristià estrigil·lat anomenat del "Bon Pastor" (segle IV) procedent de Sant Feliu de Girona.

EL CRISTIANISME A EMPÚRIES: DELS ORÍGENS A L'ESGLÉSIA ACTUAL



EMPÚRIES BAIXIMPERIAL I TARDOROMANA



Planta general de l'àrea d'Empúries amb la distribució del poblament d'època romana tardana.



Restes de la muralla d'època romana tardana conservades al solar veí de l'església de Sant Martí d'Empúries.



Estructures de la fase tardoromana trobades l'any 1988 al carrer del Corral de Sant Martí d'Empúries.

A excepció de la Palaiàpolis, l'abandonament definitiu dels nuclis habitats d'Empúries es produeix a finals del segle III dC. Es tracta d'un procés gradual de regressió des del segle I dC, primer a la Neàpolis i després a la ciutat romana.

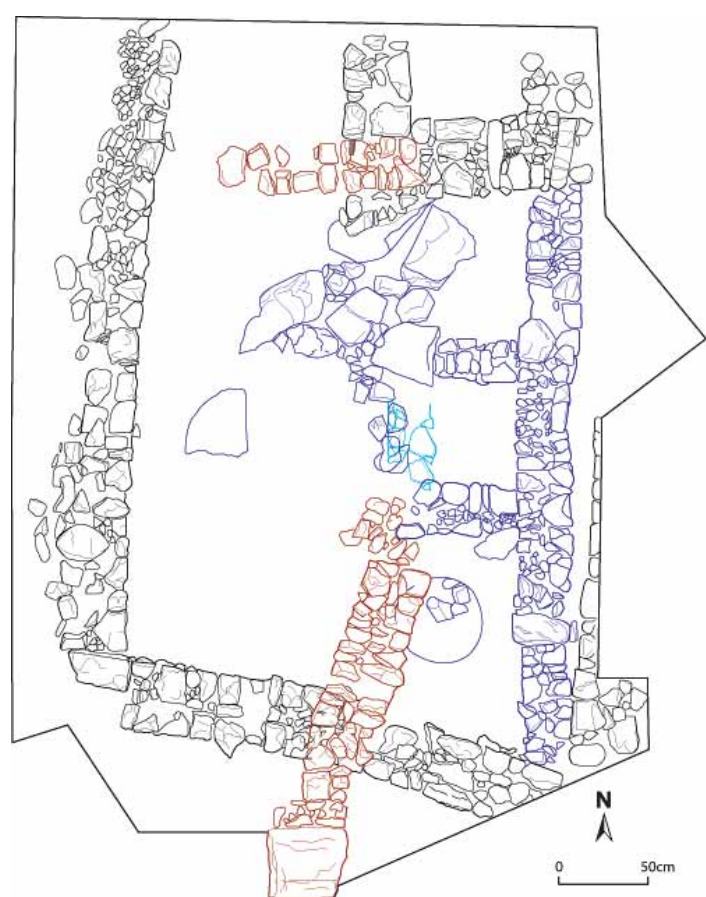
Del segle IV dC als inicis del període medieval la població s'articula entorn de Sant Martí d'Empúries. A partir dels treballs arqueològics és difícil copsar-ne l'estructura, però hem d'imaginar que era fortificat, de dimensions modestes, amb domini sobre el port i amb una intensa activitat comercial.

La informació arqueològica prové de l'excavació de les necròpolis

dels nivells superiors de la Neàpolis on, entre finals del segle IV i inicis del V, es va construir una basílica que vertebrà les àrees funeràries de l'entorn, les quals funcionaren fins als inicis del segle VIII i sembla que cal relacionar amb l'hàbitat de Sant Martí d'Empúries. També tenim evidències d'altres zones funeràries entorn del turó d'Empúries.

Són notables les restes arqueològiques de Santa Margarida on, damunt d'una necròpolis, es bastí un edifici baptismal que es va mantenir fins a l'ocupació musulmana, després de la qual es convertí en una església de culte. Entre les troballes destaca una tomba coberta amb mosaic de tessell·les.

Tot i no poder assegurar si els edificis episcopals es trobaven a Sant Martí o a Santa Margarida, podem dir que Empúries va continuar mantenint, durant l'antiguitat tardana, el seu paper polític, religiós i administratiu. Després de la conquesta carolíngia, Sant Martí es convertí en seu del comtat d'Empúries, mentre que l'antic bisbat emporità passà a formar part del de Girona.

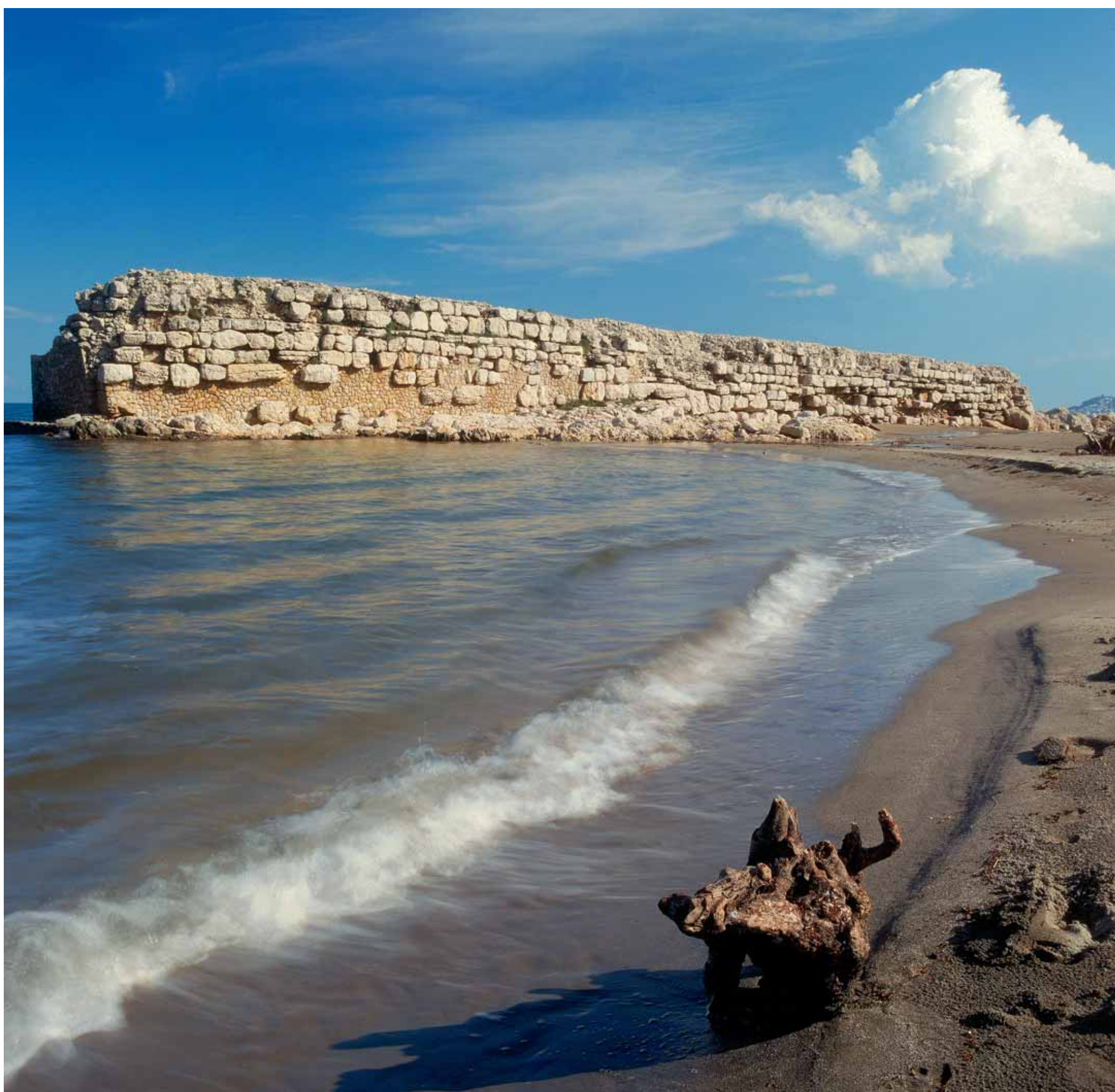


Planta i estructures dels segles VI-VII descobertes al carrer Puig i Cadafalch núm. 1, a tocar del MAC-Empúries.



EL CRISTIANISME A EMPÚRIES: DELS ORÍGENS A L'ESGLÉSIA ACTUAL

LA CRISTIANITZACIÓ DEL TERRITORI



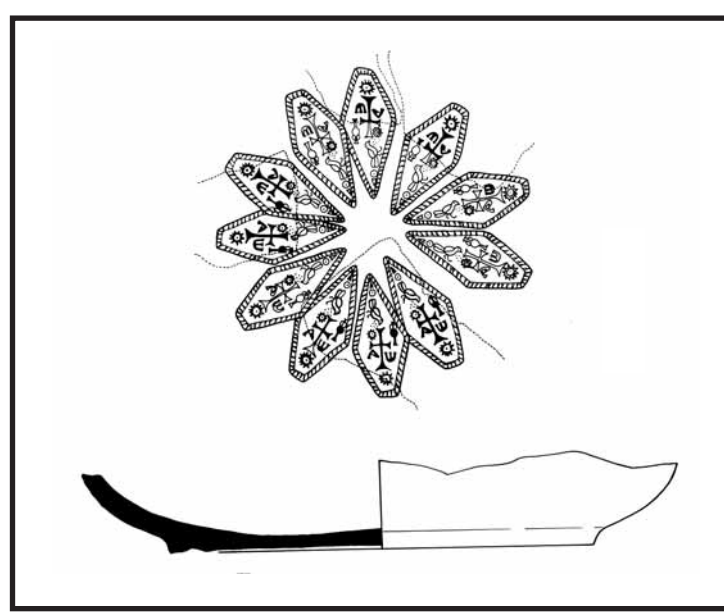
Restes de l'espigó d'Empúries, que formava part de les estructures portuàries de l'antiga ciutat en els segles II-I aC. La via marítima fou un dels canals d'arribada i expansió del cristianisme en els primers segles.



Sarcòfag paleocristià del segle IV, procedent de l'antiga ciutat de Gerunda, decorat amb escenes de l'Antic Testament sobre la història de Susanna.



Fragment de la mensa altaris procedent de Roses.



Desenvolupament de la decoració amb símbols cristians d'una ceràmica DSP del segle VI, procedent de Roses.



Encenser litúrgic de bronze, d'origen copte, procedent de l'excol·legiata de Sant Feliu de Lladó (segle VII).

A partir del segle IV les ciutats de *Gerunda* i *Emporiae* sofreixen importants canvis urbanístics i estructurals, en part, fruit de la cristianització del seu entramat urbà i del seu territori més immediat. El fet d'esdevenir seus episcopals les va convertir en les dues *ciuitas* més importants del territori del nord-est de Catalunya.

A Empúries, des de finals del segle III concentrada al nucli de Sant Martí, sembla que ja existiria, des del mateix segle IV, una comunitat cristiana prou representativa i, possiblement, els principals edificis religiosos de la nova seu episcopal (palau, església catedralícia i baptisteri). Fou aquesta seu episcopal, documentada als textos a partir del segle VI, la que hauria actuat com a motor de cristianització dels habitants de la ciutat i l'entorn amb la fundació de noves esglésies i monestirs. Aquest territori seria, segurament, molt semblant al que administrà, d'ençà el segle IX, el comtat d'Empúries amb seu a Sant Martí.

La cristianització del territori emporità en època tardoantiga compta amb diversos testimonis arqueològics. Així, coneixem els de Roses, seu d'un important *vicus* tardoantic entre els segles IV-VII, i que ha conservat les restes d'una notable *cella memoriae* i d'una important necròpolis; o altres, com els procedents de Sant Joan Sescloses (Vilanova de la Muga), Sant Feliu de Lladó o de Sant Tomàs de Fluvià.

La presència de nombroses necròpolis en aquest territori és un altre dels indicadors que permet conèixer i resseguir una mica més el grau de cristianització d'aquest territori durant l'antiguitat tardana.

EL CRISTIANISME A EMPÚRIES: DELS ORÍGENS A L'ESGLÉSIA ACTUAL



LA SEU EPISCOPAL EMPORITANA



Antic aspecte que oferia l'església de Sant Martí d'Empúries i el seu entorn.



Foto aèria de Santa Margarida que va permetre detectar l'existència de diverses estructures arqueològiques al subsòl.

No existeix informació escrita sobre l'existència de la seu episcopal a Empúries en els seus inicis ni si fou creada en temps apostòlics.

A principis del segle VI dC hi ha la primera menció d'un bisbe d'Empúries. A les actes dels concilis hispànics, entre el 516 i el 693, apareixen els noms de bisbes emporitans que hi acudiren. Així, *Paulus* apareix citat al de Tarragona i en el de Girona. *Carontius* (o *Casontius*) al de Barcelona i al de Lleida. Després d'un buit de quaranta-tres anys, Frutuós fou representat al III Concili de Toledo per l'arxiprest



L'existència d'un baptisteri en una fase anterior a l'església de Santa Margarida es coneix des de la seva excavació dels anys 50 del segle passat. L'excavació del seu interior ha permès detectar diverses reformes.

Galanus (o *Gaianus*). *Galanus* signa com a bisbe d'Empúries al II Concili de Saragossa i al II Concili de Barcelona de l'any 599.

El 633 trobem un altre bisbe emporità, *Sisuldus*, al IV Concili de Toledo. *Donumdei* es documenta en el VII i el VIII concilis de Toledo dels anys 646 i 653. Al cap de trenta anys, trobem *Gaudila* als concilis de Toledo del 683, 688 i 693. No sabem si existí algun altre bisbe amb posterioritat al segle VII.

Les evidències materials tampoc han permès concloure la localització de la seu episcopal emporitana.

Les intervencions arqueològiques a l'església de Santa Margarida han permès localitzar un baptisteri anterior a l'edificació de l'esglésiola amb una tomba privilegiada en sarcòfag i amb una lauda sepulcral de tessel·les que presenta una inscripció en tres línies. Malauradament, però, no s'ha conservat el fragment en què figurava el nom i el càrrec del personatge sebolit.

L'existència d'un enorme complex estructural a la zona de Santa Margarida és innegable, però, de moment, en coneixem només una mínima part. El debat és obert fins que altres proves permetin identificar l'emplaçament de la seu episcopal emporitana.



La troballa de la lauda funerària va ser l'aspecte més destacat de la campanya d'excavació de l'any 2003.

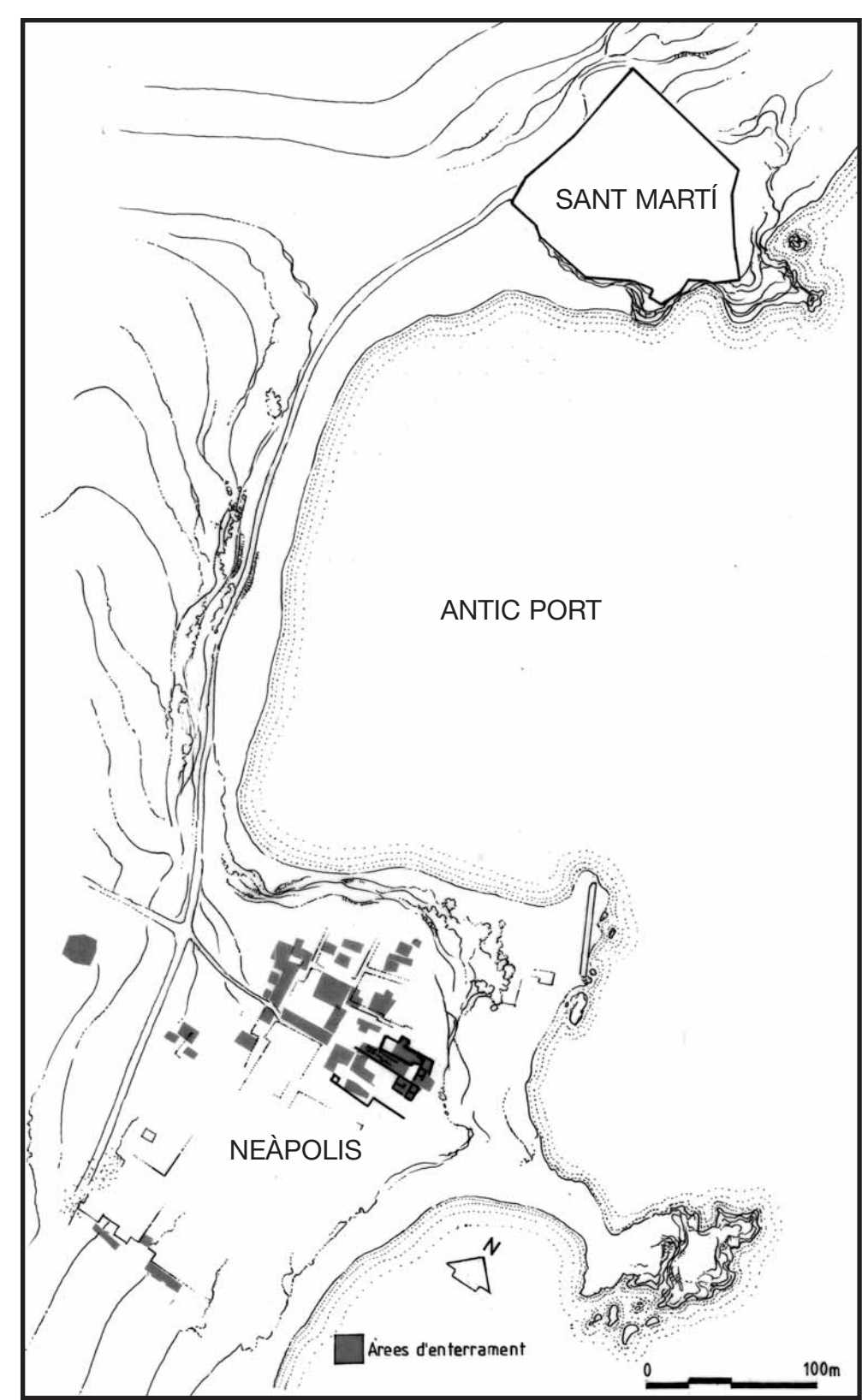


La lauda funerària, procedent de Santa Margarida, s'exposa a la sala del MAC-Empúries un cop restaurada.

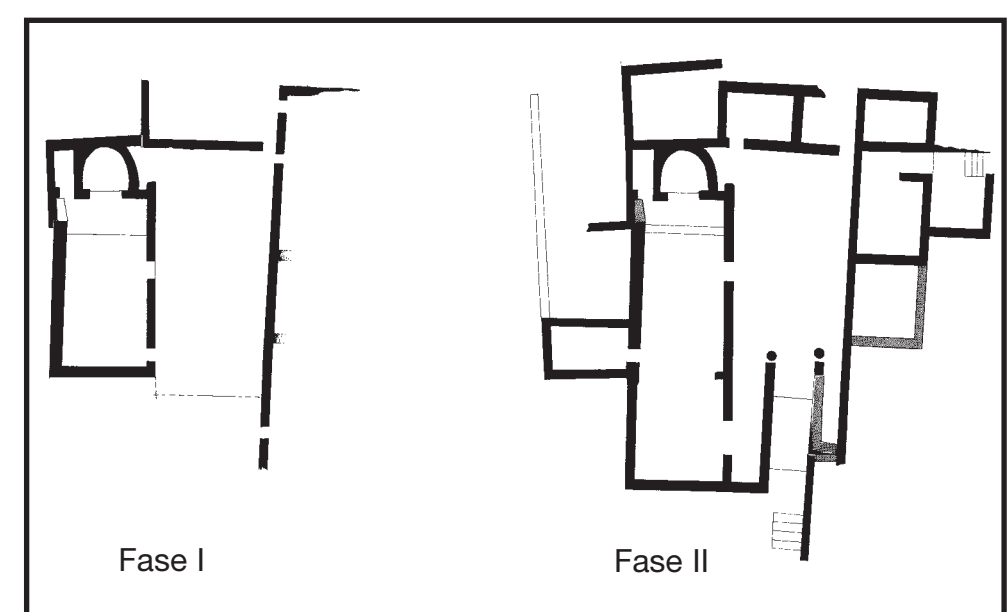
EL CRISTIANISME A EMPÚRIES: DELS ORÍGENS A L'ESGLÉSIA ACTUAL



LA BASÍLICA I EL CEMENTIRI DE LA NEÀPOLIS



Planta general de la necròpolis de la Neàpolis en relació amb Sant Martí i el port d'Empúries.



Evolució per fases de la basílica de la Neàpolis d'Empúries (segons J. M Nolla – J. Sagrera).



Mensa altaris de l'església de la Neàpolis d'Empúries.

Sarcòfag de les estacions descobert l'any 1846 a l'àrea de la basílica de la Neàpolis d'Empúries.



Vista de l'absis del temple de la Neàpolis d'Empúries.

A l'entorn de l'any 300, el costat meridional del port d'Empúries, el barri nord de la Neàpolis, comença a ser utilitzat com a cementiri. Amb el pas dels anys, a finals del segle IV dC, el centre neuràlgic de la necròpolis es va desplaçar a l'entorn d'una *cella memoriae* obrada vers l'any 400 tot aprofitant el *caldarium* d'unes antigues termes en desús. Amb el pas dels anys aquest espai es va modificar i adaptar, amb la construcció de diverses *areae* funeràries amb enterraments privilegiats, unes escales per salvar els desnivells i una tanca per separar l'àrea sagrada dels enterraments amb l'exterior.

L'excavació de la necròpolis ha permès recuperar prop de 500 tombes dels prop de 450 anys en què estigué en funcionament,

entre principis del segle IV i els inicis del segle VIII. Es tracta d'un cementiri d'inhumació amb un ritual cristià ben establert, ben organitzat, ordenat i controlat i amb gran diversitat tipològica d'enterraments.

L'element principal del cementiri és l'existència d'una *cella memoriae*, la qual esdevingué, més tard, una petita església funerària. En un primer moment (fase I), vers l'any 400, es bastí aquest edifici que tingué un caràcter excepcional, martirial, i que caldria relacionar amb algun personatge il·lustre lligat als orígens del cristianisme emporità. En un segon moment (fase II), l'edifici s'engrandí, es monumentalitzà, i adoptà la funció d'església funerària, el verdader epicentre del cementiri emporità.



EL CRISTIANISME A EMPÚRIES: DELS ORÍGENS A L'ESGLÉSIA ACTUAL



LES ESGLÉSIES EMPORITANES



Aspecte que ofereix actualment la capella de Santa Reparada, al nucli de Cinc Claus, una vegada completada la seva excavació i restauració.



Aspecte general de la zona on es troba l'església de Santa Margarida, vora el camí de Sant Martí d'Empúries.



A Santa Margarida, al costat de la primera tomba, situada a tocar del baptisteri, al damunt de la qual es va disposar la lauda sepulcral, es van col·locar altres enterraments en sarcòfag.



Aspecte general que presenten les restes de l'església de Santa Magdalena, bastida al vessant occidental del turó d'Empúries.

A partir del segle III dC s'abandonaren els antics nuclis grec i romà d'Empúries. Això comportà un reagrupament de la població a Sant Martí d'Empúries, un nucli emmurallat que controlava el port. A l'interior hi havia l'església, que fou reedificada a principis del segle XVI.

En el segle IV, es reformà un antic *balneum* de la Neàpolis per tal de convertir-lo en una *cella memoriae* o església cementirial. També hi havia un conjunt notable d'esglésies distribuïdes a l'entorn d'Empúries.

Santa Reparada, a Cinc Claus, presenta una llarga evolució des d'època romana republicana.

A Santa Margarida, al sud-oest del turó d'Empúries, es conser-

ven les restes d'una església pre-romànica que va estar oberta al culte fins al segle XVIII. Aquest edifici, però, es troba al damunt d'unes restes més extenses i antigues, entre les quals destaca un baptisteri. A prop seu, Santa Magdalena, que es pot datar de principis del segle V dC, i contenia un mausoleu amb cambres funeràries que en el segle VI es

reconverteix en una església cristiana. En el segle VIII es modifica i esdevé una església de creu llatina que funciona fins al segle X.

L'església de Sant Vicenç, al turó de les Corts, sembla que correspon a un establiment rural d'època romana que, un cop abandonat, esdevingué cementiri.

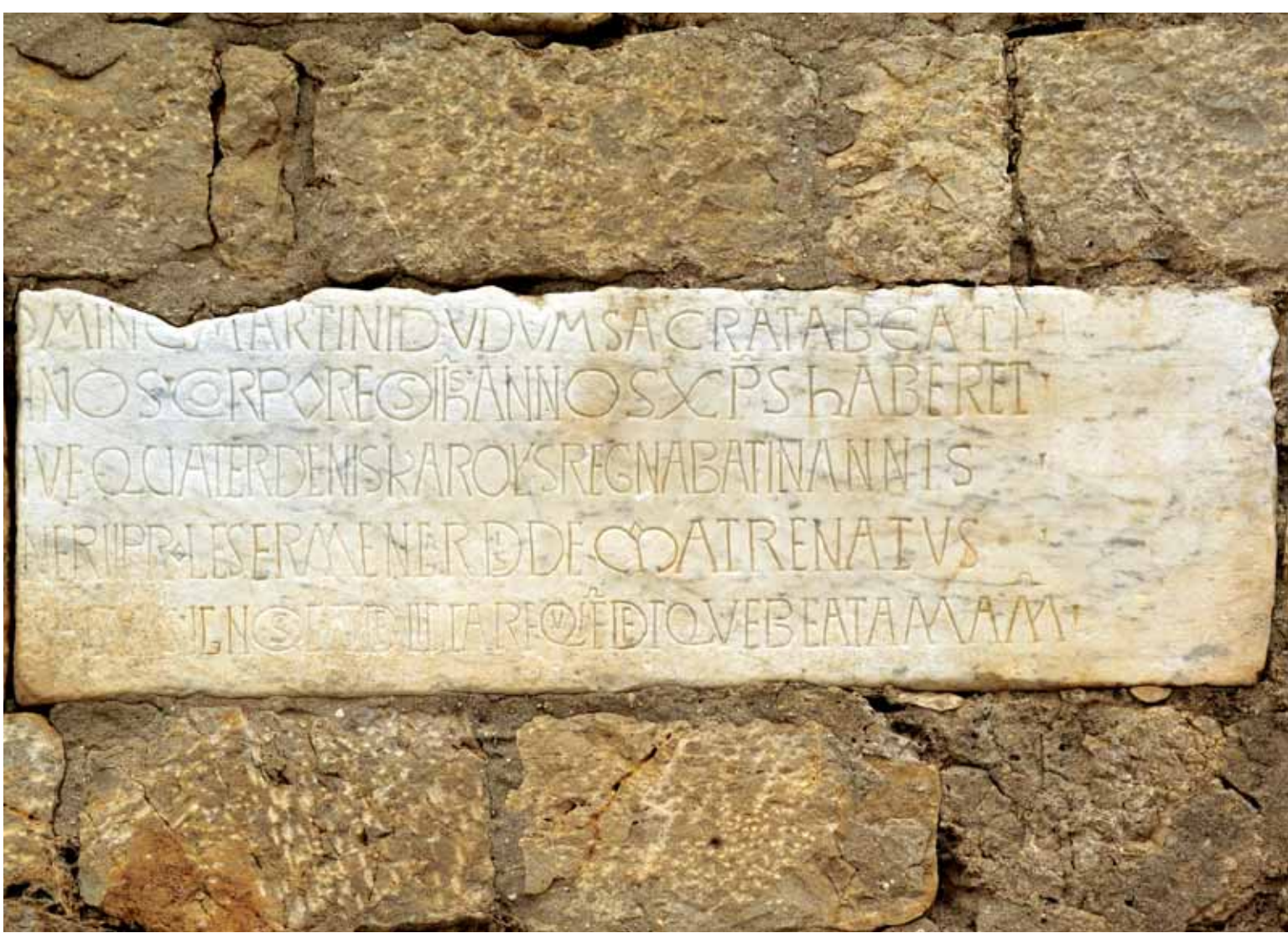


Fragments de frontal de sarcòfags aquitans. El primer, decorat amb estrígils i un crismó fou trobat l'any 1865 a l'entorn de les esglésies de Santa Magdalena i Santa Margarida. L'altre, que procedeix de la zona de Sant Vicenç, també està decorat amb estrígils i al centre hi ha el crater eucarístic.

EL CRISTIANISME A EMPÚRIES: DELS ORÍGENS A L'ESGLÉSIA ACTUAL



L'ESGLÉSIA EMPORITANA CAROLÍNGIA



Els dos fragments de la inscripció del 926 del comte Gausbert, encastades a la façana de l'església actual de Sant Martí d'Empúries.

Després de l'ocupació musulmana de l'Empordà, l'any 715, la recuperació cristiana d'aquestes terres per part de la monarquia franca no es produí fins a l'any 785, moment en què es crearen els nous comtats carolingis de l'anomenada Marca Hispànica, un dels quals, documentat des d'almenys el 812, fou el d'Empúries, amb la capital al vell nucli de Sant Martí. La recuperació franca, però, no suposà la reinstauració de l'antic bisbat emporità d'època tardoantiga, sinó que, eclesiàsticament, el nou comtat emporità quedà supeditat a la jurisdicció del bisbe de Girona.

Hi ha poques evidències sobre l'articulació urbana de la ciutat emporitana d'aquesta època. Es documenta que l'any 842 existia una església (*basílica*) a l'interior del recinte urbà, consagrada a sant Martí on es guardaven algunes relíquies del sant. Sabem que l'església fou restaurada l'any 926 pel comte Gausbert tal i com testimonia una làpida que es conserva encastada a la façana de l'actual temple parroquial del segle XVI. A aquesta església caldria associar una magnífica ara d'altar d'alabastre, motllurada, conservada a l'actual temple de Sant Martí.

Durant aquest període, altres esglésies de culte cristià situades en el territori més proper de la ciutat (Santa Reparada, Sant Vicenç, Santa Margarida i Santa Magdalena) demostrarien la densitat d'un important poblament rural a l'entorn de la ciutat emporitana.



Ara d'altar del segle X amb decoració motllurada i alvèols que es troba a l'interior del temple parroquial de Sant Martí d'Empúries.



L'església de Santa Magdalena va estar en funcionament fins al segle X, moment al qual corresponen les darreres reformes detectades.



Ara d'altar, paleocristiana, d'Empúries, utilitzada en època carolíngia, que es troba a l'interior del temple actual de Sant Martí d'Empúries.

EL CRISTIANISME A EMPÚRIES: DELS ORÍGENS A L'ESGLÉSIA ACTUAL

